

ΑΝΑΤΟΛΙΑ

alumnus

ΚΩΔΙΚΟΣ: 4259

ΕΛΤΑ
Hellenic Post

ΠΑΡΕΧΟΜΕΝΟ
ΥΠΕΡ ΤΗΝ
ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΝ
Από: 3,50 €
137

καλό καλοκαίρι

Τεύχος 121

ΙΟΥΝΙΟΣ / ΙΟΥΝΙΟΣ / ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2011

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ

ΤΩΝ ΣΥΝΑΓΩΓΩΝ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΚΟΛΛΕΓΙΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΑ

ΕΚΔΗΤΗΣ ΚΩΔΙΚΟΣ - ΑΡ. ΑΔΕΙΑΣ Κ.Α.Β. 137 - ΤΗΜΗ 0,51 €

[περιβάλλον]

γράφει η Ελίνα Σαμαρά, θαλάσσια βιολόγος Msc / εκπαιδευτρια καταδύσεων
φωτογραφίες: Βασίλης Μεντόγιαννης, υποβρύχιες έρευνες και τεκμηρίωση

ιππόκαμποι: οι ρομαντικοί δράκοι των θαλασσών μας

Την πρώτη φορά που είδα ζωντανό ιππόκαμπο, ήμουν μόλις έξι χρονών: Ο πατέρας μου τον βρήκε σε μια ρηχή παραλία και μας τον έβγαλε για να τον δούμε μέσα σε ένα κουβαδάκι! Ακόμα θυμάμαι αυτήν την εμπειρία σαν όνειρο, όπως και κάθε άλλη φορά που έχω συναντήσει ιππόκαμπο από τότε, γιατί το ψάρι αυτό είναι σαν από παραμύθι, σαν ψεύτικο. Έτσι μπορούν να εξηγηθούν και τα λάθη που έχουν γίνει στη συστηματική κατηγοριοποίηση του ιππόκαμπου, δικαιολογημένα άλλωστε, αν αναλογιστούμε το μυθικό περίεργο σχήμα που έχει αυτό το μοναδικό ψάρι!

Εικόνα 1: Πλευρά αργυρού νομίσματος του 280 π.Χ. από την περιοχή Ιτάνου της Κρήτης, που απεικονίζει δύο τέρατα, πιθανόν δύο ιππόκαμπους.

Aν και ανήκει στην κλάση των Ακτινοπερυγίων και στην οικογένεια Syngnathidae, έχει ατυχέστατα χαρακτηριστεί στο παρελθόν ως αμφίβιο αλλά και ως έντομο! Η κατατομή του άνω μέρους του σώματός του, που θυμίζει κάπως την κατατομή του αλόγου, εξηγεί το πρώτο συνθετικό της ονομασίας του («ίππος») και γι' αυτό είναι ευρέως γνωστός σαν αλογάκι της θάλασσας ή αλογατάκι. Το δεύτερο συνθετικό της λέξης «κάμπος» παραπέμπει στο μυθολογικό τέρας Κάμπη, ένα θηλυκό, μαύρο, φτερωτό τέρας, που ο Κρόνος είχε βάλει στον Κάτω Κόσμο για να φυλάει τους Κύκλωπες, και γι' αυτό ο ιππόκαμπος μεταφράζεται συχνά ως θαλάσσιο τέρας. Η ετυμολογία της λέξης, πάντως, προέρχεται από το ρήμα κάμπω (που ερμηνεύεται ως λυγίζω, κυρτώνω ή στρέφω), το οποίο μπορεί να εξηγήσει τη συστρεφόμενη ουρά τους ή το κύρτωμα του λαιμού τους.

Ο ιππόκαμπος είναι γνωστό θαλάσσιο είδος στη χώρα μας και πολύ αγαπητό στη θεματογραφία ποιητών και καλλιτεχνών κατά την αρχαιότητα. Σε αυτούς έδιδαν, παρακινούμενοι από την ιδιαίτερη μορφολογία τους, μια μυθική διάσταση (**εικόνα 1**). Συνδέονται συνήθως με τη λατρεία του Ποσειδώνα, θεού της θάλασσας. Ο Όμηρος περιγράφει χαρακτηριστικά στην Ιλιάδα (ραψ. Ν' 17-31) τα χαλκόποδα και χρυσότριχα άλογα του Ποσειδώνα που πετούσαν ψηλά, σέρνοντας το άρμα του θεού, χωρίς να το νοτίσουν. Ο Απολλώνιος Ρόδιος, στο επικό του ποίημα 'Αργοναυτικά' επίσης αναφέρεται στον μεγαλοπρεπή ίππο που ανεφάνη μέσα από τη θάλασσα με τη χρυσή χαίτη του να ανεμίζει στον αέρα (βιβλίο 4, 1364 με 1369). Ο Έλληνας περιηγητής και γεωγράφος του 2ου αι. μ.Χ., Πausanias, ανέφερε στο έργο του 'Ελλάδος περιήγησις', την παρουσία ενός κήτους, ανάμεσα στα γλυπτά που κοσμούσαν τον ναό του Ποσειδώνα στην Κόρινθο, που από το στέρνο και πάνω είχε τη μορφή αλόγου (2, 1.7-9). Τον χειμώνα του 373 π.Χ., ένας ισχυρότατος σεισμός κατέστρεψε ολοσχερώς την αρχαία Ελίμη. Το ιερό του Ποσειδώνα του Ελικωνίου καταποντίστηκε και, όπως αναφέρει ο Ερατοσθένης τον 3ο αι. π.Χ., το χάλκινο άγαλμα του θεού της θάλασσας που κρατούσε ιππόκαμπο στο ένα του χέρι, βρισκόταν όρθιο στον βυθό ενάμιση αιώνα αργότερα και έσχιζε τα δίκτυα των ψαράδων (τη μαρτυρία του αρχαίου ποιητή παραδίδει ο Στράβων στο έργο του, 'Γεωγραφία', 8, 7, 2).

εικόνα 2: Κοντινή φωτογραφία του *Hippocampus hippocampus* από τον πληθυσμό του Στρατωνίου. Εδώ φαίνεται καθαρά το στόμα του ιππόκαμπου, με ενωμένα σαγόνια, σωληνοειδές σχήμα και χωρίς καθόλου δόντια. Όταν περάσει δίπλα ένας νόστιμος μεζές, τότε τον καταπίνει ολόκληρο με μια ρουφηξιά!

Τα παλαιότερα απολιθώματά τους βρέθηκαν στη Σλοβενία και χρονολογήθηκαν περίπου στα 13.000.000 χρόνια! Σήμερα, υπάρχουν περίπου 38 είδη ιππόκαμπου στον κόσμο, τα οποία βρίσκονται κυρίως σε ρηχά τροπικά και εύκρατα νερά. Προτιμούν να ζουν σε προστατευμένες περιοχές, όπως θαλάσσια λιβάδια, κοραλλιογενείς υφάλους ή ριζοφόρους. Στην Ελλάδα, απαντώνται τρία είδη ιππόκαμπων: ο *Hippocampus hippocampus* (ιππόκαμπος ο βραχύρρυγχος) (εικόνα 2), ο *Hippocampus guttulatus* (ιππόκαμπος ο στικτός) (εικόνα 3) και ο *Hippocampus fuscus* που ήρθε πρόσφατα ως Λεσσεψιανός μετανάστης από την Ερυθρά Θάλασσα στην ΝΑ Μεσόγειο. Η οικογένεια των Συγγναθιδών περιλαμβάνει τους ιππόκαμπους και τα pipefish που χαρακτηρίζονται από τα ενωμένα σωληνοειδή σαγόνια τους χωρίς δόντια, όπως φανερώνει και το όνομά τους. Η μορφολογία των ιππόκαμπων είναι μια μίξη από χαρακτηριστικά πολλών ζώων. Εκτός από το κεφάλι αλόγου, διαθέτουν ουρά μαιμούς, μάρσιπο σαν τα καγκουρό στα αρσενικά και μάτια που κινούνται αυτόνομα, προς όλες τις κατευθύνσεις, σαν του χαμαιλέοντα!

Οι φωτογραφίες αυτών των δύο ελληνικών ειδών τραβήχτηκαν στο Στρατώνι Χαλκιδικής τελείως τυχαία, στο πλαίσιο μιας έρευνας από κλιμάκιο της Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων στην περιοχή. Μετά την τυχαία συνάντηση, η ομάδα οργάνωσε δύο αποστολές για τη φωτογράφιση και παρατήρηση των ψαριών, εξολοκλήρου. Σε κάθε κατάδυση, συναντούσαν δεκάδες ιππόκαμπους σε μικρά πηγαδάκια,

εικόνα 3: Αυτός ο *Hippocampus guttulatus* φωτογραφήθηκε στο Καλαμάκι του Κορινθιακού, ένα διάσημο τόπο για ιππόκαμπους, μετά τη δημοσίευση ανάρτησης στο φόρουμ του Συλλόγου Ερασιτεχνών Αυτοδιδύων ΤΗΘΥΣ (www.scubadive.gr). Εδώ, φαίνονται καθαρά οι δερματικές απολήξεις που τον καθιστούν αόρατο δίπλα στο περιβάλλον που έχει διαλέξει να ζει!

Οι ιππόκαμποι είναι πάρα πολύ ευαίσθητα ζώα. Αν είμαστε τυχεροί να τους δούμε από κοντά, θα πρέπει να σεβαστούμε την ψυχική και σωματική τους υγεία και να ΜΗΝ τους ακουμπήσουμε.

Εικόνα 4: Ζευγάρι δύο ιππόκαμπων από το Στρατώνι, σε ρομαντική στάση. Η ουρίτσα του ψαριού το βοηθάει να πιάνεται από ένα σταθερό σημείο. Όταν ψάχνουμε για ιππόκαμπους υποβρυχίως, είναι πολύ πιο εύκολο να τους βρούμε, αν εστιάσουμε στη χαρακτηριστική αυτή ουρά που ξεχωρίζει από το υπόλοιπο καμουφλαρισμένο αλογάκι της θάλασσας.

ήσυχια κουλουριασμένους με τη χαρακτηριστική τους ουρίτσα, γύρω από μικρά φύκια, ξυλαράκια ή σωλήνες πολύχαιτων (εικόνα 4). Αυτή η χαρακτηριστική τους στάση είναι και ο πιο εύκολος τρόπος για να τους προσέξει κάποιος βουτηχτής, μια που, εξαιτίας της έντονης κρυπτικής τους φύσης, είναι ιδιαίτερα δύσκολο να τους παρατηρήσουμε, αν δεν ξέρουμε τι ψάχνουμε. Εξαιτίας του πετυχημένου καμουφλάζ τους, θεωρούνται σπάνια ζώα, αλλά μιλώντας εκ πείρας, μπορεί να κολυμπάτε ακριβώς από πάνω τους και να μην τους δείτε! Το ταλέντο τους στο καμουφλάζ οφείλεται στο χρώμα τους, που αλλάζει ανάλογα με το περιβάλλον, από καφέ μέχρι πράσινο ή κίτρινο. Εκτός από το χρώμα, χρησιμοποιούν τις δερματικές αποφύσεις της κεφαλής και κατά μήκος της πλάτης, σαν χαίτη αλόγου, πλέκοντας έτσι το σώμα στο εξωτερικό περιβάλλον με τρόπο τόσο αποτελεσματικό, που γίνονται αόρατοι.

Οι ιππόκαμποι είναι πάρα πολύ ευαίσθητα ζώα. Αν και καλύπτονται από κοκάλινες πλάκες σαν πανοπλία, στρεσάρονται εξαιρετικά εύκολα και, αν είμαστε τυχεροί να τους δούμε από κοντά, θα πρέπει να σεβαστούμε την ψυχική και σωματική τους υγεία και να ΜΗΝ τους ακουμπήσουμε. Η ρομαντική και φαινομενικά ευαίσθητη φύση αυτών των ψαριών είναι μοναδική, βρίσκοντας τα φώτα

της δημοσιότητας από τη δεκαετία του 1990 με μια πολύ σημαντική έρευνα που πραγματοποίησε η Amanda Vincent, 'Faithful pair bonds in wild seahorses, *Hippocampus whitei*', στην Αυστραλία, με εντυπωσιακά αποτελέσματα που αποκάλυπταν τη μονογαμική φύση αυτών των περίεργων ψαριών. Η διάρκεια της έρευνας, τελικά, αποδείχτηκε μικρή για να δει τις απιστίες που σκάρωναν μερικά ζευγάρια πίσω από τα φύκια! Σίγουρα, μερικά είδη είναι πολύ πιστά, όμως νέες έρευνες, άλλων ειδών δείχνουν ότι όχι μόνο δεν είναι πιστοί μεταξύ τους αλλά επιδίδονται σε συνεχές φλερτ, και μερικά είδη έχουν ομοφυλοφιλικές περιπέτειες μεταξύ τους. Οι έρευνες είναι περιορισμένες σε ορισμένα είδη, και δείχνουν ότι τα ζευγάρια που διαμορφώνο-

νται έχουν αρκετές πιθανότητες να είναι πιστά, αλλά όχι ολωσδιόλου μονογαμικά όπως πιστεύαμε. Όσο και να μην είναι καλό να αποδίδουμε ανθρώπινες ιδιότητες στα ζώα, στην περίπτωση του ιππόκαμπου είναι πολύ δύσκολο, ειδικά αν σκεφτεί κανείς ότι, αν ένα άτομο του ζευγαριού χαθεί ή πεθάνει, το άλλο του μισό θα πρέπει να περιμένει μια ή δύο αναπαραγωγικές περιόδους για να ξανασιμίζει με κάποιον άλλο/άλλη! Μαγευτική εμπειρία είναι η καθημερινή, σαγηνευτική ερωτοτροπία των ζευγαριών που διαρκεί μόλις μερικά λεπτά και επαναλαμβάνεται πολλές φορές μέσα σε μια αναπαραγωγική περίοδο, ενισχύοντας έτσι τους δεσμούς των ζευγαριών.

Ο Θέμος Ποταμιάνος σε ένα από τα πολλά, απολαυστικά βιβλία του για τη θάλασσα, πριν πενήντα χρόνια, στο 'Εδώ Βυθός', γρά-

φει για τον ιππόκαμπο και συγκεκριμένα για την αναπαραγωγική του φύση, που είναι πλέον γνωστή στους περισσότερους φυσιοδίφες της θάλασσας και όχι μόνο: «Όλα λοιπόν στον Ιππόκαμπο είναι πολύ περίεργα. Το περιεργότερο όμως απ' όλα είναι ο τρόπος με τον οποίον πολλαπλασιάζεται. Εδώ τα πράγματα μπερδεύονται πολύ και πολλές αμφιβολίες εμφανίζονται στο κεφάλαιο της πατρότητας και της μητρότητας. Φύλον, γένος, πατρότης, μητρότης, όλα γίνονται σαλάτα. Γιατί, η μεν μητέρα γεν-

νάει τ' αυγά, αλλά τα παιδιά... βγαίνουν από την κοιλιά του πατέρα! Ιδού ακριβώς τι γίνεται: Όταν φθάση η εποχή της ωοτοκίας, ο αρσενικός πλευρίζει τη θηλυκιά και της λέει: — Πάσσα! Και η θηλυκιά του πασάρει τ' αυγά! Αυτός τα παραλαμβάνει κανονικά και τα τοποθετεί σε ειδικό ασκί που είναι παράρτημα της κοιλιάς του. Εκεί μέσα πλέον τ' αυγά εκκολάπτονται με την ψυχία τους. Και, όταν έλθη το πλήρωμα του χρόνου, ο ασκός σκίζεται, και τα μικρά εξέρχονται στο φως της ημέρας. Και ερωτώμεν: Τούτων ούτως έχοντων, ποίος δύναται να διεκδικήση τον τίτλο της μητρότητας; Ποίος εβάσταξε το βάρος της εγκυμοσύνης; Ποίος έφερε τα παιδιά στον κόσμο; Ασφαλώς ο ...πατέρας! Άρα ο πατέρας είναι η μητέρα! Αλλά πώς μπορεί να είναι η μητέρα, αφού εί-

Η Χαλκιδική μας είναι
σταθερός ιπποκαμπότοπος!
Τους έχω συναντήσει στο
Παλιούρι, στη Νικήτη, το
Πλατανίτσι, στο νησάκι της
Καλόγριας και αλλού.

εικόνα 5: Οι ιππόκαμποι είναι βραδυκίνητα ζώα και δεν αλλάζουν εύκολα τόπο διαβίωσης. Μιλώντας με κατοίκους αλλά και ψαράδες της περιοχής του Στρατωνίου, μάθαμε πως οι ιππόκαμποι συχνά πιάνονται κατά λάθος στα δίχτυα που έχουν μικρό μάτι. Στα συγκεκριμένα δίχτυα μπλέκονται σχεδόν πάντα τουλάχιστον 4 με 5 ιππόκαμποι, αλλά υπάρχουν μέρες που πιάνονται μέχρι και 20. Αυτή η παράπλευρη αλιεία που προορίζεται για το εμπόριο τουριστικών ειδών, αποτελεί μεγάλο κίνδυνο για τους επιβαρυσμένους πληθυσμούς τους, και σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να την ενισχύουμε.

εικόνα 6: Στην Καλόγρια Χαλκιδικής, έναν πολυσύχναστο τόπο για καταδύσεις, πολύ συχνά συναντούμε ιπποκάμπους γύρω από το νησάκι. Αν εξασκήσετε τα μάτια σας και τους δείτε μια φορά, τότε θα γίνει ένα μικρό θαύμα, θα εμφανίζονται μπροστά σας πολύ συχνά στις θαλάσσιες εξορμήσεις σας. Μόνο να θυμάστε: είναι πολύ ευαίσθητα ζώα και πρέπει να τα παρατηρούμε από κοντά, χωρίς ποτέ να τα αγγίζουμε, όσο εύκολο κι αν είναι αυτό.

νε ο πατέρας; Τότε λοιπόν βρήτε εσείς την άκρη». Σε ένα άλλο σημείο γράφει: «Με μια λέξη είναι ένα πολύ ωραίο τερατίδιον!». Την εποχή που βουτούσε και περιέγραφε τη θάλασσα ο Ποταμιάνος, οι βυθοί μας ήταν παρθένες οάσεις, με ιπποκάμπους σε κάθε γωνιά-φύκος, μαυρόψαρα σε κάθε τρύπα, κοράλλια, σφουγγάρια, στρείδια, αστακούς κ.λπ. Δυστυχώς, και ο μικρός μυθικός ιπποκάμπος δεν γλίτωσε από τα σαγόνια του ανθρώπου... Το τοπίο έχει αλλάξει απειλητικά για όλους τους κατοίκους του πλανήτη Ωκεανού... Ευτυχώς, η γοητεία του ιπποκάμπου βοήθησε στην προστασία του, διότι, αν είχε αντιμετωπιστεί σαν απλό ψάρι, θα είχαν εκλείψει πολλά είδη, ιδίως στην Ασία όπου τους εμπορεύονται για αφροδισιακό και παραδοσιακό φάρμακο. Παγκοσμίως θανατώνονται 24 εκατομμύρια ζώα, και η Ελλάδα είναι χώρα που τους εμπορεύεται. Στη χώρα μας, περισσότερο κινδυνεύουν όταν μπλέκονται στα δίχτυα των ψαράδων (εικόνα 5), με τελικό προορισμό τα καταστήματα σουβενίρ, αλλά και από την καταστροφή των οικοτόπων τους, εξαιτίας της ευαισθησίας τους στις περιβαλλοντικές αλλαγές αλλά και τη βραδύτητά τους.

Περισσότερες πληροφορίες για την προώθηση της εκστρατείας για τους ιπποκάμπους μπορείτε να βρείτε στο Project Seahorse (<http://seahorse.fisheries.ubc.ca/index.html>), εκπρόσωπος του οποίου, η κυρία Lucy Woodall, ήρθε ως καλεσμένη του Συλλόγου Ερασιτεχνών Αυτοδυτών ΤΗΘΥΣ, και πραγματοποίησε έρευνες στο DNA πληθυσμού που βρέθηκε στο Καλαμάκι, Κορινθιακού, καθώς και μια γενική παρουσίαση στο ΕΛΚΕΘΕ στις 12 Δεκεμβρίου 2007.

Η Χαλκιδική μας είναι σταθερός ιπποκαμπότοπος! Τους έχω συναντήσει στο Παλιούρι, στη Νικήτη, το Πλατανίτσι, στο νησάκι της Καλόγριας (εικόνα 6) και αλλού. Φέτος το καλοκαίρι, αν τύχει και βάλετε μάσκα/αναπνευστήρα/βατραχοπέδιλα και φυσικά αδιάβροχη προστασία για τον ήλιο, κοιτάξτε λίγο πιο παρατηρητικά και διεισδυτικά τα μικρά πράσινα λεπιδωτά φύκια ή ξυλαράκια και τον τριγύρω βυθό. Αν εξασκήσετε τα μάτια σας και τους δείτε μια φορά, τότε θα γίνει ένα μικρό θαύμα, θα εμφανίζονται μπροστά σας πολύ συχνά στις θαλάσσιες εξορμήσεις. Να είστε σίγουροι τότε ότι η θάλασσα που κολυμπάτε είναι πεντάκαθαρη, και όσο παραμένει έτσι, θα τη φυλάνε οι ιπποκάμποι. Αν εξαφανιστούν... τότε θα είναι ήδη αργά...